

Entrevista a Carles Torner

Visat núm. 19
(abril 2015)

per Sara Serrano Valenzuela

«Per l'absència d'estructures d'Estat i pel fet que el sistema espanyol d'ambaixades fa invisible Catalunya, el PEN Internacional ha estat un espai privilegiat per promoure la literatura catalana i ens ha donat una xarxa internacional de contactes excepcional per mitjà de la qual tenim una relació directa amb escriptors de tot el món, que ens reconeixen com a catalans. Som igualment ambaixadors de la nostra cultura, però sense que ens calgui lluitar pel lloc que ens correspon, perquè el PEN ja ens va admetre des del començament.»

Ets l'actual director executiu del PEN Internacional. Com es treballa en una organització d'aquestes dimensions?

El PEN Internacional és una organització que sempre ha estat molt descentralitzada. Cada centre és autònom i té la seva pròpia programació i el seu àmbit d'actuació dins del marc de la carta fundacional del PEN. Promovem la llibertat d'expressió defensant casos concrets d'escriptors perseguits, empresonats i, en casos extrems, assassinats —a Hondures o a Mèxic actualment—; afavorim la bona entesa entre els pobles per mitjà de la literatura fomentant la traducció, i promovem la pau —perquè el PEN es va fundar justament després de la Primera Guerra Mundial—. Dins d'aquest marc de la carta fundacional cadascun dels centres ha tingut la seva activitat pròpia: ha potenciat més el treball en defensa de la llibertat d'expressió i els escriptors empresonats, l'acollida a col·legues que són a l'exili, la traducció, la societat literària en el sentit de crear vincles entre escriptors del país, la representació internacional o bé alguns, com és el cas del centre català, han potenciat tots els àmbits d'actuació del PEN. Hi ha uns quants centres que són molt actius en tots els àmbits i el PEN Català n'és un.

Aquesta organització tan descentralitzada actualment està formada per 150 centres i els quatre comitès de treball. Per coordinar aquest conjunt tenim un secretariat internacional a Londres, que fa tota mena de tasques de servei als centres. Hi ha l'equip de recerca que segueix una llista de nou-cents escriptors perseguits i proposa campanyes per defensar-los. Una campanya important, per exemple, es va fer durant els Jocs Olímpics de Sotxi contra la legislació russa que ataca la llibertat d'expressió dels col·lectius homosexuals i, de fet, de qualsevol escriptor que tracti aquesta temàtica. Aquestes lleis prohibeixen el que en diuen propaganda de relacions sexuals no tradicionals, i, amb definicions tan àmplies, es poden aplicar de manera molt indiscriminada a escriptors o a periodistes. També tenim un equip que coordina la resta de comitès: el Comitè de Traducció i Drets Lingüístics, el Comitè de la Pau i el Comitè d'Escriptors. Per exemple, hem organitzat una trobada per potenciar els centres PEN d'Amèrica Llatina i un projecte a Mèxic de coordinació de tots els centres americans, perquè els crims contra escriptors i periodistes a Mèxic ho feien urgent, i també perquè el PEN s'ha renovat del tot a països com l'Argentina, Xile, Hondures i Nicaragua, on els nous dirigents tenen cada vegada més presència internacional.

Aquest secretariat a Londres, amb equips molt diversos, és el que jo dirigeixo. La nostra tasca, pràcticament, és una feina de dinamització dels centres PEN. Per exemple, un dels projectes rellevants que duem a terme, gairebé desconegut a Europa, ha estat aconseguir que la Cooperació Internacional de Suècia i altres organitzacions internacionals subvencionin les activitats dels centres PEN en més de trenta països d'Àfrica, d'Àsia i de l'Amèrica Llatina. Per tant, fem també una feina de suport directe a alguns dels centres, sempre amb aquesta perspectiva de descentralització. És a dir, la iniciativa no és mai del secretariat internacional, sinó dels centres, que ens sol·liciten els projectes que volen dur a terme. En definitiva, la feina que fem és donar suport a les federacions del PEN, aconseguir finançament i fer que es comuniquin entre si mitjançant la difusió de les activitats als diferents països.

Fa poc que heu renovat la pàgina web, si no m'equivoco.

Sí, l'hem renovada i encara volem afegir-hi més novetats. Òbviament, un dels problemes és saber què fan aquests 150 centres arreu del món i quina és la informació rellevant que hem de compartir amb els altres. A poc a poc anem aconseguint que el secretariat internacional sigui una plataforma digital de difusió i un vincle entre els centres PEN. Hi incorporarem aviat, per exemple, el *Dissident Blog*, que és la revista internacional del PEN Suec, i la nostra voluntat és que els projectes estrella apareguin en aquesta plataforma.

Primerament, la declaració dels drets lingüístics; més tard, el Manifest de Girona, i actualment prepareu la Declaració de Traductors i Traducció. Com s'ha desenvolupat, tot aquest procés?

És un procés que podríem veure en cinc etapes. Primer de tot, hem de remuntar-nos a la creació del Comitè de Traduccions i Drets Lingüístics, que neix apadrinat pel PEN Català i que des del començament té la intuïció clara que la traducció i els drets lingüístics van junts. Després de deu anys de forta promoció dels drets lingüístics tant en l'àmbit internacional, com de la UNESCO, el 1993, a Mallorca, es va proposar escriure una Declaració Universal de Drets Lingüístics.

Per la seva radicalitat —que defensa clarament els drets de totes les comunitats lingüístiques sense excepció— era molt difícil que l'aprovés la UNESCO en aquells anys que jo presidia el comitè, però va esdevenir un instrument magnífic per fer campanya, contactar amb les ambaixades i promoure activitats des del PEN.

I d'aquí ve la Declaració de Girona. Era una intuïció molt clara del PEN Català i de Josep M. Terricabres, que presidia el comitè, que aquest cabal d'energia i de pensament jurídic, sociològic, que és la Declaració dels Drets Lingüístics, calia traduir-la en deu punts sintètics que permetin actuacions multiformes dels centres PEN arreu del món. Ara la Declaració de Girona és citada pels centres PEN d'arreu com el text de referència per a la defensa dels drets lingüístics, i té molt d'impacte a l'hora de definir el PEN Internacional actual. Va ser el marc de la resolució de l'últim congrés del Kirguizistan sobre els drets lingüístics dels catalans.

Hi ha un moment que el PEN Internacional, esperonat pel PEN Català, es proposa fer una reflexió sobre la traducció des de la perspectiva dels drets lingüístics. Aleshores vam identificar molt clarament, juntament amb l'Institut Ramon Llull, que un dels reptes era el mercat internacional de les traduccions; parlem de quines llengües hi tenen accés, i, sobretot, de l'anglès i de la paradoxa de la traducció: l'anglès es percep com una llengua universal, però, a la pràctica, és de les llengües que menys tradueixen. Només el 3% del que es publica en el món anglosaxó són traduccions, mentre que en el conjunt dels països de l'Europa oriental els percentatges són del 20%, del 30% i fins i tot en alguns casos del 40%.

En l'etapa actual el Comitè de Drets Lingüístics, que ara presideix Simona Škrabec, creu que convindria una reflexió potent sobre què és la traducció i quin és el paper del PEN a l'hora de promoure-la. Per aquest motiu, des de fa dos anys que es prepara una declaració de la traducció, que serà el nucli de la trobada de l'abril a Barcelona, a partir de les propostes que ens arriben dels diversos centres, coordinats fonamentalment pel de Quebec, que, amb una participació molt activa de Simona Škrabec i d'altres especialistes en traducció propers al PEN, va engegar el projecte. Aquesta declaració s'aprovarà a Barcelona, però no es farà pública fins a l'octubre, durant el congrés internacional al Quebec. Cada congrés té un tema central, i el del Quebec tindrà com a eix la traducció. La promoció de la traducció des de la perspectiva del PEN, que vol dir de totes les llengües cap a totes les llengües, és un plantejament revolucionari que obre els horitzons de moltes literatures que no han arribat a pensar mai que tinguessin la mateixa dignitat que les altres que entren en el mercat internacional de la traducció. Aquest és un projecte amb molta volada i que penso que marcarà l'evolució del PEN.

Tenint en compte el paper del PEN i els objectius pels quals treballa, quina reflexió general podríem fer sobre la traducció literària i el paper d'ambaixadors culturals que tenen els escriptors arreu del món?

Els escriptors, pel fet d'escriure en una llengua arrelada en una comunitat, com que donem forma al seu llenguatge, expressem aquesta comunitat en ella mateixa. Per tant, n'esdevenim molt fàcilment els portaveus. El que coneixem de molts països és mitjançant la literatura, i en casos molt especials en què els països no tenen representació internacional, com és el cas dels catalans, ens trobem que els escriptors tenim objectivament un paper d'ambaixadors. Carles Riba ja utilitza aquest terme quan, en plena Guerra Civil, se'n va a Cambridge i fa un circuit per Anglaterra que li va organitzar el PEN Anglès per recollir fons i, sobretot, per donar a conèixer la causa republicana. En una carta a Joan Vinyoli escriu «Fem d'una mena d'ambaixadors intel·lectuals de Catalunya», perquè es troba en una situació de conflicte explicant al públic anglès què passava.

De fet, el PEN ha reconegut Catalunya des d'un primer moment, igual que hi ha el PEN Gallec o el PEN Basc.

El PEN és una organització amb un plantejament molt obert que des del començament va admetre la diversitat de literatures. Des del primer congrés, l'any 1923, ja hi ha la taula de Barcelona i la de Madrid. Per tant, des del principi hem estat benvinguts com a catalans, i es parla dels catalans com es parla de qualsevol altre poble. Per l'absència d'estructures d'estat i pel fet que el sistema espanyol d'ambaixades fa invisible Catalunya, el PEN Internacional ha estat un espai privilegiat per promoure la literatura catalana i ens ha donat una xarxa internacional de contactes excepcional per mitjà de la qual tenim una relació directa amb escriptors de tot el món, que ens reconeixen com a catalans. Igualment, som ambaixadors de la nostra cultura, però sense que ens calgui lluitar pel lloc que ens correspon, perquè el PEN és una plataforma que ja ens va admetre des del començament. Quan vaig treballar per a l'Institut Ramon Llull com a director del programa de traduccions, aquesta xarxa em va ser utilíssima per exportar literatura catalana, per exemple als Estats Units.

No oblidem que el PEN Català, tal com comentàvem abans, és un centre molt actiu i visible en la nostra organització. Ha tingut un paper essencial en el desenvolupament del Comitè de Traduccions i Drets Lingüístics Internacional; però, a més a més, és l'únic centre amb una revista especialitzada en traducció. Hi ha centres que proposen activitats o reflexions sobre traducció; però, com a revista especialitzada i amb un paper tan actiu en el suport als traductors individualment i a la traducció en aquesta multiplicitat de direccions —del català a la resta de llengües i de la resta al català—, *Vísat* és un cas excepcional.

Entrevista concedida amb motiu de la participació de Carles Torner al VIII festival Kosmopolis, Festa de la Literatura Amplificada, del 18 al 22 de març de 2015, celebrat al CCCB.

